

הקלות בהרחקות ימי טומאה בין בני זוג עם מוגבלויות הזקוקים לסיוע תמידי

רועי לוי
רב קהילת סוכת רחמים, קדימה

- א. מבוא
- ב. תוקף איסור קרבה לנידה - דאורייתא או דרבנן
- ג. הרמות השונות של איסור הקרבה - סקירה כללית
- ד. דין חולה
- ה. חולה ובעל מוגבלות
- ו. סיכום

א. מבוא

מאמר זה בא בעקבות מודעות הולכת וגוברת בחברה לצורכיהם המיוחדים של בעלי מוגבלויות מסוגים שונים. מודעות זו מתבטאת בעיקר בצד ההכרתי-טכני וההיערכות החברתית מול בעלי המוגבלויות. בפועל הדבר מתבטא ביצירת נגישות טכנית הבאה מתוך תפיסה שאין סיבה שבעל מוגבלות כלשהי יקופחו זכויותיו עקב מוגבלותו.

בד בבד מתבטאת מודעות זו גם בהתייחסות הלכתית רחבה יותר הבאה לתת מענה לתחום מורכב זה. כשם שברור לנו שאין להקל בהלכה ולהשתמש בהיתרים דחוקים ללא צורך נראה לעין, כך ברור הדבר שאין לנו להחמיר בהלכה ללא צורך ואף יש להישאר ערניים לצורך להקל כאשר הדבר נדרש.

מאמר זה ידון בשאלה מהי ההגדרה ההלכתית של בעל מוגבלות

הזקוק לסיוע תמידי כאשר אין לו סייע צמוד וכן או בת זוגו נמצאים עמו, ובהשלכות ההלכתיות של הגדרה זו.

ב. תוקף איסור קרבה לנידה - דאורייתא או דרבנן
 התורה מזהירה (ויקרא יח, יט): "וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עִרְוָתָהּ".

שנינו באבות דרבי נתן פרק ב:

איזהו סיג שעשתה תורה לדבריה בנדה, הרי הוא אומר, "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה", יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים וישן עמה בבגדים? ת"ל "לא תקרב".

כדי להמחיש זאת יותר מספרת הגמרא (שבת יג ע"ב) על תלמיד חכם שמת בחצי ימיו. אשתו תמהה על מותו בטרם עת, וכששאלה אליהו על דרכו עמה, ענתה שאכל ושתה עמה וישן עמה בקירוב בשר (אך ללא מחשבת תשמיש). על כך ענה אליהו: "ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב".

עם זאת, נחלקו הראשונים בתוקפו של האיסור. קודם הצגת המחלוקת יש לציין שבאופן כללי התורה מתייחסת לנידה כאחת מהעריות. כך מובא באליהו רבה (פרשה טז):

חזר הכתוב ופירשה בקבלה על ידי יחזקאל בן בוזי הכהן, "על ההרים לא אכל ואת אשת רעהו לא טמא, ואל אשה נדה לא יקרב" (יחזקאל יח, ו), הוקשה נידה לאשת איש.

ממילא יובן מדוע דברי הראשונים לקמן העוסקים בעריות, רלוונטים גם לנידה.

הרמב"ם (ספר המצוות ל"ת שנג) כותב שאזהרת קריבה לכלל עריות שבתורה מכוונת לקירוב בשר גם ללא תשמיש, וכרוב הלאווין שבתורה יש בו מלקות:

והמצוה השנ"ג היא שהזהירנו מקרוב לאחת מכל אלו העריות ואפילו בלא ביאה. כגון חבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות הזנות. והוא

אמרו יתעלה באזהרה מזה (ויקרא יח, ו) איש איש אל כל שאר
בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. כאילו יאמר לא תקרבו מהן קירוב
יביא לגלות ערוה.

דברי הרמב"ם מתאימים לאמור לעיל באבות דרבי נתן, "סייג שעשתה
תורה לדבריה בנדה".

הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות (שם) חולק וכותב:

כתב הרב (הרמב"ם)... "שלא יקרבו מניין? תלמוד לומר לא תקרב"...
אבל כפי העיון בתלמוד אין הדבר כן שיהיה בקריבה שאין בה גלוי
ערוה כגון חבוק ונשוק לאו ומלקות... אלא קרא אסמכתא בעלמא.

על השאלה המתבקשת מדוע אפוא נאמר "תקרב", עונה הרמב"ן:

ודע כי הקריבה לאשה בכתוב תאמר על הביאה כענין (דברים
כב, יד) ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים, וכתוב (ישעיהו ח, ג)
ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן...

לשיטת הרמב"ן, מהתורה אסורה רק הביאה עצמה, ואילו כל קרבה
אחרת - אפילו מגע ממש של חיבה - אסורה מדרבנן בלבד.

חיזוק לדברי הרמב"ן אנו מוצאים בגמרא (שבועות יח ע"ב): "לא
תקרב - הרי זו אזהרה לכוּעל נדה מן התורה", כלומר לעונש כרת על
בעילת נדה יש אזהרה, על פי הכלל "אין עונשין אלא אם כן מזהירין"
(תורה תמימה, ויקרא שם). צידוד נוסף בשיטתו מובא בחלקת מחוקק
(אבן העזר סימן כ ס"ק א) בשם זוהר הרקיע.

לקמן נראה שהש"ך מסייג את הרמב"ם וטוען שאיסור דאורייתא
לרמב"ם בקרבה לנידה קיים רק כאשר עושה כן דרך חיבה, אך שלא בדרך
חיבה נאסר מדרבנן (לדעה זו השלכות הלכתיות משמעותיות בנידון דידן,
וכפי שיבואר בהמשך).

בשולחן ערוך (אבן העזר כ, א) נפסק כרמב"ם:

הבא על אחת מן העריות דרך איברים, או שחבק ונשק ונהנה בקירוב
בשר, הרי זה לוקה וחשוד על העריות.

ג. הרמות השונות של איסור הקרבה - סקירה כללית
הדרישה לתת את הדעת למצבים השונים של בעלי המוגבלויות ולהקלות
ההלכתיות בעקבות כך אינה אומרת שיינתנו הקלות באופן גורף, והקלה
באיסור קל אינה גוררת איתה בהכרח הקלה באיסור חמור יותר.
לשם כך נציג רשימה בסיסית של הרמות השונות של איסור קרבה
ודוגמה אחת לכל אחת מהרמות, המצוטטת בלשון השולחן ערוך (יורה
דעה קצה):

1. הרחקות מן התורה

- איסור "לא תקרב" - "הבא על אחת מן העריות דרך איברים, או שחבק
ונשק ונהנה בקירוב בשר".

2. הרחקות מדרבנן

- מחשש ביאה - "ולא ישחוק ולא יקל ראש עמה (אפילו בדברים) שמא
ירגיל לעבירה".
 - מחשש "לא תקרב" - "לא יגע בה... ולא יושיט מידו לידה... ולא
יקבלנו מידה, שמא יגע בבשרה".
 - מחשש הרהור - "לא ישב במטה המיוחדת לה, אפילו שלא בפניה".
- יש להעיר כי ישנם איסורים הכוללים יותר מסיבה אחת, כגון: "אסורה
להציע מטתו בפניו... שהוא דרך חבה", שנאסר גם מצד חיבה וחשש
ביאה וגם מצד הרהור.

- #### 3. הרחקות אישיות על פי האדם - דרכי טהרה להגר"מ אליהו זצ"ל:
- כל ההלכות... הן רק דוגמאות ויסודות, ומהן יקח האדם וילמד
להזהר ולהשמר, ואם יראה שהוא צריך חיזוק באחד מהדברים...
ימנע עצמו... וירבה על עצמו איסורים...

ד. דין חולה

כאמור, הרמב"ם סובר שאיסור נידה הוא כשאר איסורי עריות (וכפי שכתב
בפירוש בהלכות איסורי ביאה ד, א), וכך יסבור השולחן ערוך. משמעות

הדבר היא שאף שלמדנו שכל מצוות שבתורה נדחות מפני פיקוח נפש משום "וחי בהם", גילוי עריות (וכן עבודה זרה ושפיכות דמים) אינו נדחה לעולם, אפילו מפני פיקוח נפש. אם כן לכאורה גם במציאות של חולה שיש בו סכנה, לא נתיר את הקרבה שנאסרה מהתורה שהרי הוגדרה כעריות.

כך כתב בבית יוסף:

אבל להרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מן התורה הכא אף על פי שיש בו פיקוח נפש אפשר דאסור משום דהוי אביזרא דגילוי עריות וצ"ע.

ואכן, בשולחן ערוך (יורה דעה קצה, טו-יז) כתב מרן שאין לאישה לטפל בבעלה, וקל וחומר שאין לבעל לטפל באשתו בדרכים המצריכות מגע פיזי, ולא חילק בין חולה שיש בו סכנה לחולה שאין בו סכנה (אמנם במקרה שהבעל חולה ניסח ניסוח חמור פחות: "רק שתזהר ביותר שתוכל להזהר מהרחצת פניו...").

בניגוד לשולחן ערוך הרמ"א הקל בשתי ההלכות העוסקות באישה חולה (מקרה חמור יותר מבעל חולה):

וי"א דאם אין לה מי שישמשנה, מותר בכל, וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך.

וכן:

ולפי מה שכתבתי דנוהגין היתר אם צריכה אליו דמשמש לה, כ"ש דמותר למשש לה הדופק אם אין רופא אחר וצריכה אליו ויש סכנה בחליה.

הרמ"א הוסיף בסוף דבריו "ויש סכנה בחליה" כיוון שהדין של מישוש הדופק – מקורו בשו"ת תרומת הדשן (סי' רנב), ושם הובא לאיסור (אף שציין שיש מקילים בדבר):

שאלה: אשה שהיא חולה ורצה בעלה ליגע בה כדי לשמשנה כגון להקימה ולהשכיבה ולסומכה שרי או אסור? תשובה: יראה דאסור ליגע בה אפילו באצבע קטנה...

ההיתר לכך מובא בדברי האשירי, והוא מאחת משתי סיבות:

1. הותר "שימוש בלא נגיעה כגון להושיט לו דבר מידה לידו..."
 2. הותר "דוקא כשהוא חולה והיא בריאה... אבל כשהיא חולה והוא בריא איכא למיחש להרגל עבירה שמא יצרו מתגבר עליו ויפייסנה..."
- את היתר הרמ"א כאשר יש סכנה בחוליה אפשר להסביר באחת משתי הדרכים:

א. הרמ"א הסתמך על הדעות החולקות על הרמב"ם, וממילא כל קרבה שאינה ביאה ממש אסורה רק מדרבנן, וכפי שמעלה הב"י:

וגם בתשובות להרמב"ן סימן קכ"ז אסר לבעל למשש דפק אשתו נדה... ומיהו אם החולי מסוכן ואין שם רופאים, משמע קצת מדבריו דשרי משום פיקוח נפש, אלא דאיכא למימר דלטעמיה אזיל דסבר דנגיעת נדה אינה אסורה אלא מדרבנן.

ב. הרמ"א סובר כרמב"ם לפי ביאורו של הש"ך (קצה ס"ק כ) ברמב"ם:

דודאי אף להרמב"ם ליכא איסור דאורייתא אלא כשעושה כן דרך תאוה וחיבת ביאה... מה שאין כן הכא. וכן המנהג פשוט שרופאים ישראלים ממששים הדופק של אשה אפילו אשת איש או עובדת כוכבים אף על פי שיש רופאים אחרים עובדי כוכבים וכן עושים שאר מיני משמושים ע"פ דרכי הרפואה... מ"מ באין סכנה אסור לבעלה למשש הדפק כשהיא נדה וכדאיתא בתשובת הרמב"ן ובדברי הרב.

גם למתירים יש לצמצם את המגע הפיזי להכרחי ביותר במקרה שמדובר בחולה שיש בו סכנה, וכדברי הפתחי תשובה (קצה ס"ק יז):

ע"י בספר מקור חיים... שכתב שראה מורים שהורו בנדון כזה להניח בגד על הדפק ואז מותר לבעלה הרופא למשש הדפק על אותו בגד המפסיק.

ה. חולה ובעל מוגבלות

עתה יש לקבוע את מעמדו הרפואי-הלכתי של בעל מוגבלות (כלשהי):

כחולה שיש בו סכנה - ודאי שלא לכולי עלמא.

כחולה שאין בו סכנה - יש שמתייחסים אליו כך (רבני מכון "צומת" לדוגמה).

בשו"ת בית שערים (יו"ד סימן רעד) מצטט את הרמ"א שהקל וכתב: "וי"א דאם אין לה מי שישמשנה מותר בכל וכן נוהגין אם צריכה הרבה לכך", והוסיף:

ובפירוש "צריכה הרבה" אני מסתפק אם כוונתו שהוא צורך גדול או כוונתו שצריכה הרבה פעמים לכך וא"א ע"י אחרים.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ד קו) כתב על הבית שערים: "ולדידי פשוט מאוד דהפי' שהוא צורך גדול והקובע בזה הוא הצורך אפי' בפעם אחת". היינו, לפי הבנת שבט הלוי אין בדברי הרמ"א כל סיוע לנידון דידן, אך לפי ההבנה השנייה האפשרית ברמ"א - לפיה "צריכה הרבה" פירושו שזקוקה פעמים רבות לסיוע ואין אחרים שיסייעו בכך - אולי נוכל למצוא מקור להקלות לבעלי מוגבלויות כיוון שזקוקים לסיוע תמיד.

דוגמאות להקלות שניתנו או שעשויות להינתן בעניין נציע כדוגמה הקלות לעיוור:

דברים שבהרהור - הרהור נוצר בדרך כלל על ידי ראייה, האם יהיה מותר לאישה להציע מיטתו של בעלה העיוור בנוכחותו בחדר כאשר הוא יודע שהיא עושה זאת כרגע? מובא בשם הגר"מ אליהו זצ"ל (דרכי טהרה עמ' 85), שמהרמ"א שכתב "והלכה לה", משמע שאין מועיל שהבעל יסב פניו בשעה שמציעה מיטתו, ויש לקבוע בנידון דידן אם עיוורון נחשב ליציאה מהחדר או להסבת פנים.

מותר לאישה להעביר לבעלה העיוור שאריות מזון או שאריות שתייה

1 חלק מהנקודות שהובאו הן כחומר למחשבה בלבד ולא כפסק הלכה כיוון שעל מנת להתיר או להקל יש לדעת הן את המצב הרפואי המדויק הן את הצורך המדובר.

שלה, אף שסועד סמוך לה אם אינו יודע שאוכל משאריותיה (כמו בכל מקרה שאינו יודע - רמ"א קצה, ד).

הובלתו - כאשר יש הכרח לצאת אסור להובילו על ידי מגע, אך מותר לה בשעת הדחק להובילו על ידי אחיזה בשני קצות חבל וכד' (שו"ת פרי השדה ח"ג סי' קיט).

כן כתב הגר"מ אליהו זצ"ל (דרכי טהרה, עמ' 71) שאדם כבוד-ראייה המתבייש ללכת עם מקל, יכול לאחוז ברצועת תיק אישתו בזמן ההליכה (שאינן חשש הרהור במקום שיש רבים, ועוד משום "גדול כבוד הבריות...").

כשאין הכרח לצאת ויש לחוש שאישתו נידה תצטרך לגעת בו - אסור (הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצה ס"ק א).

1. סיכום

ניתן לומר שעיקר העבודה היא בניסיון למצוא הגדרה הלכתית-רפואית קיימת המתאימה לבעלי מוגבלויות, ומתוך הגדרה זו לגזור את המשמעויות ההלכתיות.

בהחלט קיימת האפשרות שאין הגדרה כזאת למגוון הרחב של המוגבלויות, וממילא נדון בכל מקרה בפני עצמו.